

Baiona vs. Sabarís. Centralismo ou autonomía durante o Directorio de Primo de Rivera

JOSÉ LUÍS MOSQUERA VELEIRO

RESUMO

As aspiracións de autogoberno de Sabarís chocaron coas posicións centralistas defendidas pola maioría de concelleiros do goberno local de Baiona. O respaldo dos veciños, o apoio do clero, das elites parroquiais e do Estatuto Municipal fixo posible a constitución efémera dunha Entidade Local. O fin da Ditadura de Primo de Rivera significou, tamén, a desaparición desa institución.

ABSTRACT

Sabarís' hopes of self-government were frontally confronted with centralist positions defended by most town councillors in Baiona. Nevertheless, the support shown by neighbours, the clergy and mandates of the town gave way to the constitution of a Local Entity whose life-span was quite short. The institution disappeared at the same time that Primo de Rivera's dictatorship ended.

O Estatuto Municipal de 1924 ía proclamar o carácter comunitario non só do concello senón das “entidades menores o fracciones de municipio”¹ en coherencia coa súa declaración do máximo respecto e acercamento á realidade social do país. Ao amparo, polo tanto, da mencionada normativa e, pese á desconfianza que esa proposta suscitaba en Baiona, unha comisión de veciños da parroquia de Santa Cristina de Sabarís percorreu a localidade recollendo sinaturas para a constitución dunha Entidade Local.

Os desexos de autonomía deste lugar viñan de antigo. A comezos do século, veciños de Sabarís sopesaron iniciar os trámites para a súa anexión ao concello de Nigrán debido ás inxustizas que se levaban a cabo coa parroquia a conta do reparto do imposto de consumos. O motivo concreto das súas queixas tiña que ver co trato recibido por Baiona á hora de compartir as cargas impositivas, a cal era cualificada como:

*“...especie de ínsula donde cuenta (el alcalde), y con razón, sus más fervientes partidarios, en perjuicio de las demás, sobre todo de la de Santa Cristina (Sabarís) que es la que carga con el peso del gravamen aliviando a aquella”.*²

Algúns observadores xa percibían antagonismos e rivalidades entre Sabarís e Baiona cando facían referencia á existencia de certos resentimentos, entre os habitantes de ámbalas dúas localidades. Nese sentido, Ulpiano Nogueira, avogado e ilustre veciño de Sabarís, responsabiliza a capital do concello de pretender asfixiar a súa parroquia pois:

*“...no concibe Bayona, el que Sabarís pueda disfrutar libremente de una vida más activa, menos reconcentrada y más en relación con los progresos de la moderna civilización. Bayona quisiera absorberlo todo, acapararlo, si posible fuera, a costa de su hermana Sabarís”.*³

Pasados os anos, a situación continuaba igual: os impostos recadados por parte do Concello non eran proporcionais aos investimentos públicos realizados en Sabarís, ao que se unía o feito de que moitos veciños non necesitaban de Baiona para afrontar a súa vida cotiá. A única razón para desprazarse a ela era acudir á oficina recadadora para pagar os impostos ou comparecer ante os Xulgados cando eran requiridos.

Coa chegada do Directorio, as autoridades militares constataron as rivalidades existentes entre as dúas localidades. Así, na toma de pose-



José del Río. El Tea, 4 de abril de 1925.

sión do alcalde, Manuel Barreiro Álvarez (febreiro de 1924), o delegado gubernativo do P. Xudicial de Vigo, Tte. Coronel Gil de Arévalo pediu o abandono das paixóns locais e que “no haya de ahora en adelante ni Sabarís ni Baiona, sino el concertado esfuerzo de los unos y los otros”.⁴

A proposta de creación dunha Entidade Local por parte das elites parroquiais de Santa Cristina-Sabarís chegaba no momento oportuno, xa que se ían dar tres circunstancias que van posibilitar o éxito da súa reivindicación. Por un lado, a escusa legal que lle ofrecía o propio Estatuto Municipal; por outro, a uniformidade de criterios entre os notables da parroquia en favor da emancipación e o importante apoio do clero, que vai utilizar o púlpito para mobilizar os fieis en favor da proposta; e por último, pero non por iso menos importante, o apoio da autoridade militar debido á defensa do proxecto que vai levar a cabo diante do Goberno Civil o comandante e veciño desa parroquia José del Río, o cal ocupaba neses momentos postos de responsabilidade dentro do Directorio.

A solicitude dunha Entidade Local avalada por maioría veciñal foi presentada ao delegado gubernativo e ao Concello. O 7 de xaneiro do novo ano, a Corporación baionesa analizou o escrito presentado e acordou expoñelo ao público na Casa Consistorial, no Xulgado, na igrexa de Santa Cristina de Sabarís e lugares concorrentes.

Non existindo reclamacións, a Baiona non lle quedou máis remedio que dar o visto bo á solicitude coa contrariedade do alcalde e dalgúns concelleiros, entre eles Ignacio Cordero que se ausentou antes de recoñecer a Santa Cristina de Sabarís como Entidade Local: “veo con desagrado el acto realizado por los vecinos de Sabarís por entender que ello quebranta la armonía que debe existir entre todas las parroquias”.⁵

A decisión de Sabarís non lle sentou nada ben ás elites da vila, que polemizaron a través da prensa cos segregacionistas. Así, o *Faro de Vigo* mostrouse comprensivo coa petición, xa que, se por un lado lamentaba a escisión parroquial, por outro comprendía os beneficios que Sabarís aspiraba a conseguir coa súa autonomía⁶. Pola súa parte *La Voz del Miñor*, propiedade do Bispado de Tui, presentábase como o voceiro e defensor dos partidarios da Entidade Local. Non en van, o seu director José Gómez Alonso, párroco de Santa Cristina, era un dos abandeirados da emancipación. Por iso, nos seus artigos destacaba as bondades da nova administración parroquial e ridiculizaba a posición obstrucionista de Baiona:

*“Pobre Baiona, que sola te vas a quedar, abandonada por todos. Muerto El-duayen se acabó tu poderío y los pueblos, al igual que las personas, aspiran a su progreso, a sacudir yugos opresores, y declarase autónomos (...). Gracias al Directorio Militar (...) no será por más tiempo esclava del poblado capital del Ayuntamiento”.*⁷

Na quenda de réplica os *unionistas* argumentaban que a Entidade non contaba coa unanimidade dos veciños de Sabarís, que corrían o risco de cometer un desatino por “ser impetuosos e irreflexivos y que, llenos de cólera, quieren llevar a la parroquia a la ruina” e, en cambio, facían un eloxio dos ilustres veciños desa localidade, os cales, ao contrario que os *exaltados* de agora, deran un exemplo como integradores e defensores da unidade territorial⁸. A réplica dos autonomistas reprochaba a Baiona que fose o concello de España que máis trabas puña á formación da Entidade Local. “Deseamos vivamente épocas



José Ante. Vida Gallega, 12 de decembro de 1909.

de progreso al cabeza de distrito (Baiona), pero sin olvidar que con estatuto (municipal) o sin él, nosotros somos nosotros”⁹.

La Voz del Miñor aínda insistía, a comezos do ano novo, nas excelencias que suporían a constitución da Entidade Local con mensaxes de marcado matiz populista, tales como: co goberno parroquial, os veciños de Sabarís ían administrar os seus bens públicos con independencia de Baiona, polo que, coa autonomía, a distribución das cargas que supuñan as contribucións e repartimentos serían máis xustas e equitativas. Pero sobre todo, a mensaxe máis sensacional que recollía ese semanario era: “La Entidad Menor parroquial es la muerte irremediable del caciquismo”¹⁰.

Sabarís, de maneira indirecta, recibiu o apoio do delegado gubernativo de Pontearreas, partidario da creación de entidades locais nas parroquias para administrar os seus bens independentemente do Concello. Para esa autoridade comarcal, a Entidade só ofrecía vantaxes, xa que garantía o reparto equitativo dos impostos e a realización de obras sen as trabas das corporacións e os caciques. O delegado non atopaba problemas na constitución deste ente parroquial, nin político nin administrativo porque “el Ayuntamiento no puede impedirlo ni estorbarlo sin cometer delito”¹¹.

O proceso seguiu o seu curso legal co nomeamento das autoridades dese organismo administrativo. O Estatuto Municipal ordenaba que se elixisen a través duns comicios, pero a ausencia de censo electoral propiciou a elección directa por parte do gobernador civil, despois de solicitarlle ao alcalde unha relación daqueles veciños “*honorables y de prestigio*” que puidesen ser dignos de desempeñar ditos cargos¹². A corporación delegou nos concelleiros de Sabarís a confección dese listado, polo que o veterano edil José Ante presentoulle ao alcalde unha relación de oito nomes que cumprían, ao seu entender, cos requisitos planeados: Domingo Cameselle Trigo, Vicente Mosquera Vidal, Francisco Pereira Jorge, Belarmino Misa González (concelleiro), José Ante Rodríguez (concelleiro), Eugenio Núñez Novoa, Juan Pinzás Bermúdez, José G. Pedreira.

A autoridade provincial excluíu dos postos directivos aqueles veciños que, estando na lista enviada, xa ocuparan o cargo de concelleiro, quedando constituída, polo tanto, a Xunta parroquial de Santa Cristina da Ramallosa-Sabarís da seguinte maneira¹³:

Vocais propietarios: Vicente Mosquera Vidal, Domingo Cameselle Trigo e Francisco Pereira Jorge. Vocais suplentes: Juan Pinzás Bermúdez, Eugenio Núñez Novoa e José García Pedreira

Todos eles eran importantes propietarios da parroquia con intereses no sector pesqueiro, Mosquera, Pereira Jorge e García Pedreira, e tamén na agricultura. A maioría tamén eran *americanos*, Mosquera en Matanzas (Cuba), Cameselle, Pinzás e Pereira Jorge (Arxentina). Os mesmos Mosquera e Cameselle figuraban entre os maiores contribuíntes e, por último, Núñez Novoa era xastre. Ningún tivera cargos políticos durante a Monarquía, aínda que Pereira, Cameselle, Núñez e Pinzás colaboraran cos conservadores-mauristas. Todos eles eran militantes do Somatén. *La Voz del Miñor* vailles pedir tento e prudencia nas súas xestións, xa que consideraba que, como Sabarís ía ser a primeira experiencia de autogoberno da bisbarra, acabaría converténdose nun espello onde se mirarían as demais parroquias¹⁴. Ese mesmo día, a Xunta Veciñal reunida en Sabarís, elixiu por unanimidade a Francisco Pereira Jorge como presidente e como secretario a Ramón López Luís, da familia de *los Ineses*.



Rodríguez de Vicente. Faro de Vigo, 7 de febreiro de 1924.

O debate sobre a oportunidade ou non da segregación desprázase, agora, ao plano económico e, nun intento de desestabilizar as relacións da vila coas demais parroquias, os secesionistas filtran á prensa informacións relativas a que a parroquia de Baiona era unha carga no presuposto municipal e, en consecuencia, supuña un retraso no desenvolvemento e crecemento das demais localidades, o que daría pé a xustificar as máis que posibles vantaxes da autonomía, non só de Sabarís senón tamén as das demais parroquias. O concelleiro Rodríguez de Vicente (Joselín) negou a maior: a capital contribuía ás cargas das contas públicas do municipio cunha cantidade maior á que lle incumbiría pola súa poboación e pola súa riqueza¹⁵. E puxo como exemplo a contabilidade do exercicio 1924/1925, no que a Baiona lle correspondía:

Alumeado	3.000
Cantor organista	345,45
Limpeza pública	1.080
Apertura rúa Quintanar	450
Sumidoiros	500
Rotulación rúas	100
Beirarrúas e empedrados	1.200
Festexos	400

O que facía unha suma de 7.403,45 ptas.

En cambio, a parroquia de Baiona contribuía directamente ao presuposto de ingresos co seguinte, á parte do que repartía de forma proporcional ás demais parroquias.

Bens Obra Pía	3.868
Postos Festas San Cosme	415
Arbitrios consumo de carnes	2.000
Arbitrios consumo de viños	4.500
Aluguer casas escolas	1.000
O que facía un total de 11. 783 ptas.	

A conclusión á que chegaba Rodríguez de Vicente era que o publicado tiña que ver cunha campaña de propaganda tendenciosa que prexudicaba a harmonía da vila coas parroquias, xa que estas se vían favorecidas nos presupostos municipais cunhas inversións de 4.379,55 pesetas ao seu favor.

Fóra desas polémicas, a Entidade Local empezou a exercer as súas primeiras responsabilidades de goberno. Así, o seu presidente emitiu un bando sobre a obriga dos nenos/as maiores de seis anos de ir á escola e sobre o respecto e cariño a árbores, plantas e paxaros e, posteriormente, viuse obrigado a contratar un garda rural para frear o malestar veciñal ante a onda de atracos que se producían nas fincas desa parroquia. A súa insuficiencia orzamentaria faría que a nómina de dito empregado correse a cargo dos veciños beneficiados dese servizo de vixilancia.

É por iso que a capacidade financeira para o mantemento de certos servizos era a razón de ser da nova organización territorial. Nese sentido, o que a parroquia pretendía era obter os recursos necesarios para poder exercer o labor de goberno xa que, sen presuposto, a Entidade Local non tiña sentido. Todas as présas que metía Sabarís para institucionalizar a súa autonomía e os obstáculos que lle puña Baiona á mesma, tiñan que ver coa cuestión económica.



Calvo Sotelo. Faro de Vigo, 15 de maio de 1929.

Coa fin de acadar as súas plenas competencias, Sabarís, solicitoulle ao Concello que fixase os límites xeográficos da parroquia; a saber, o deslinde físico e tamén unha exposición detallada dos bens e dereitos que lle correspondían, é dicir, coñecer o patrimonio co que contaba a Entidade Local Menor para empezar a recadar, conseguir liquidez e tomar decisións de goberno¹⁶. Polo tanto, o principal obxectivo de Sabarís era acadar un concerto económico coa corporación de Baiona, o que lle permitiría á Entidade facerse cargo do cobro dos impostos correspondentes á localidade, en detrimento do propio Concello e, en contrapartida, Sabarís estaría obrigada a ingresar na facenda municipal un *cupó*, é dicir, o pago dunha contribución para os gastos obrigatorios que soportaba o propio Concello.

A tal fin, solicitan do director xeral da Administración Local, Calvo Sotelo, que permitise a Sabarís acadar o concerto económico. Pediron tamén que o mencionado concerto entrase en vigor a partir do seguinte ano orzamentario de 1925-1926, o que lle esixiría ao Concello de Baiona a mobilización da súa burocracia para facilitar a posta en marcha do goberno parroquial. En xuño, a Dirección Xeral da Administración resolve que Sabarís podería acollerse ao concerto. Xa non tería ningunha traba legal que lle impedise negociar un pacto económico con Baiona.

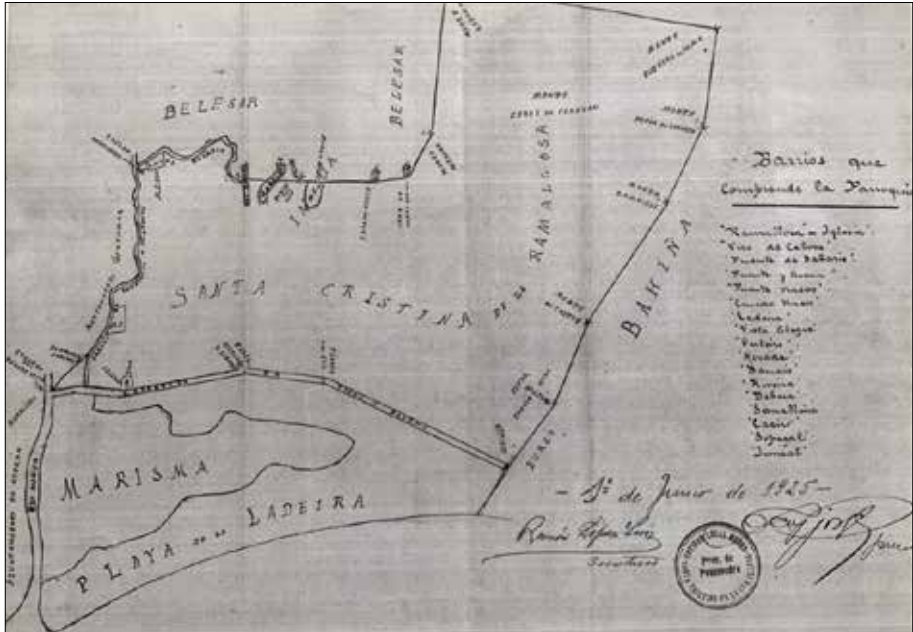
En canto ao deslinde territorial, manexábanse os datos subministrados polo padrón parroquial de Santa Cristina-Sabarís, pois foran inútiles as pescudas levadas a cabo polo párroco Gómez Alonso no Arquivo Diocesano de Tui. Así, o executivo parroquial defendía un perímetro territorial sobre o que debería asentarse a Entidade Local e que estaría composto polos barrios seguintes: Ramallosa, Viso de Calvos, Ponte de Sabarís, Ponte Area, Ponte Nova, Cruceiro Novo, Ladeira, Vista Alegre, Outeiro, Morade, Bouzós, Ribeira, Dehesa, Sarralleira, Caeiro, Sopegal e Xuncal.¹⁷

Con esta documentación e o traballo de campo, elaborouse un mapa que se enviou ao Concello de Baiona acompañado da correspondente documentación, a cal contiña unha proposta de deslinde que consistía en:

“A partir del crucero del puente viejo de Ramallosa, sigue una línea recta que pasando por el palomar de Cadaval, alcanza el camino que de Ramallosa va a Monteiro, por su mitad hasta el camino llamado Marroco sigue por este camino hasta el río de Sabarís y desde este punto una línea recta hasta un mojón que existe en el pinar llamado del Rey en la Insua, desde este punto otra recta hasta la casa de Pedra, desde este punto otra recta hasta la cima del Monte Mexonas, desde este punto una recta hasta la cima del Monte Redondo, desde este punto otra recta hasta la cima del Monte Outeiro, desde este punto otra recta hasta la cima del Monte del Castro, desde este punto otra recta hasta el mar, cruzando esta recta la carretera de Vigo a Bayona en el kilómetro 53,960, desde el punto que esta recta llega al mar hasta la desembocadura del Río Miñor en el lugar llamado La Foz, desde este punto sigue otra línea por mitad del Río Miñor hasta enlazar con el punto que nos ha servido de partida, o sea el crucero del puente viejo de Ramallosa.”¹⁸

O patrimonio da parroquia de Sabarís tamén comprendía os montes comunais denominados Mexona, Redondo, Outeiro do Home Bizco de Corbeán, Presa do Lagarto, Lamairos, Castro e terreo de Ladeira a partir do límite do kilómetro 53,960 da estrada de Vigo a Baiona, ata o río Miñor.

Baiona fora en todo este proceso a remolque das iniciativas de Sabarís, pasando da etapa de incredulidade á de indignación, tendo que asumir por disciplina legal e patriótica a asunción do proxecto, xa que ademais a alcaldía ocupábaa, en principio, un militar, Manuel Barreiro. Para recuperar o pulso político, convocouse unha sesión plenaria a principios de xuño onde se deu coñecemento aos concelleiros do acordo tomado pola Dirección Xeral da Administración Local respecto ao concerto. En consecuencia, acordouse nomear unha comisión composta polo alcalde actual Ignacio Cordero e polos concelleiros José María Fernández, Crisanto Freiría e José Otero¹⁹ para que en unión da Xunta parroquial de Sabarís procedesen a executar os traballos



preliminares necesarios para establecer as bases que habían de servir para concertar o pago dunha contribución especial; é dicir, a tan repetida cota sobre os gastos obrigatorios ao Concello. Ademais, esa comisión encargaríase de determinar os límites do territorio que corresponderían á xurisdición de Sabarís.²⁰

A Entidade Local, pola súa parte, apremou o Concello a fixar unha reunión para acordar o montante da *cota* contributiva. Pero na Entidade non se fiaban de Baiona á hora de facilitar os trámites necesarios para garantir o seu funcionamento. Ao seu presidente, Pereira Jorge, chegábanlle por vía extra oficial opinións dos concelleiros tales como:

*“Que el concierto no podría celebrarse, por estar ya el presupuesto confeccionado (...) Que la disposición dictada a este respecto por la Dirección General de Administración, no tiene validez alguna, únicamente que fuese por Real Orden (...) Que con que iba a responder la Entidad al pago del cupo que le corresponda a la parroquia (...) Que aun cuando dice la Dirección General de Administración, que la Entidad podrá celebrar el concierto con el Ayuntamiento, esto no quiere decir que deba hacerse”.*²¹

Todo isto vai xerar unha desconfianza de Sabarís cara a Baiona, polo que lle remitiron ao delegado provincial de Facenda unha lista de agravios e sospeitas sobre unha posible obstrución da corporación á sinatura do concerto. Tiñan claro que non debía ser obstáculo para a sinatura que o presuposto municipal estivese xa confeccionado.

Outra das denuncias que Pereira Jorge lle expuxo ao delegado de Facenda foi o feito de que os concelleiros que así se manifestaran, aínda que non o fixeran de forma oficial, formaban parte da comisión que había de intervir na negociación do concerto, polo que a Entidade Local consideraba unha ofensa as súas declaracións, queixándose,

ao mesmo tempo, dos continuos inconvenientes que se presentaban por parte do Concello, co fin de retrasar a sinatura do mencionado concerto.

A corporación, con excepción dos concelleiros de Sabarís, viu con desagrado algúns dos termos empregados na carta enviada por Pereira Jorge aos responsables da Facenda provincial, pero aínda así, remitiulle á Entidade Local a relación de cantidades con que contribuía todo o Concello por un lado e a parroquia de Santa Cristina de Sabarís por outro, polos conceptos de Rústica, Urbana e Industrial tendo en conta o que resultaba dos repartimentos do exercicio económico de 1924 a 1925 (en ptas.).²²

Municipio de Baiona	
Rústica	34.153,63
Urbana	9.965,03
Industrial	22.174,16
Parroquia de Sabarís	
Rústica	7.401,21
Urbana	1.972,02
Industrial	12.087,43

Non se podía dicir que o goberno local puxese o empeño necesario para acelerar o proceso de ceder as competencias necesarias para poñer en marcha a Entidade. A comisión encargada de axilizar os trámites preliminares tardaba en reunirse e, cando o facía, era para decidir, nunha clara manobra dilatoria, que:

*“No procede verificar los trabajos de fijación de gastos obligatorios y voluntarios en relación con la parroquia de Santa Cristina ya que dicha Entidad hasta el presente no ha solicitado del Ayuntamiento el concierto (.....) y que este asunto debe tramitarse a instancias de la parte interesada”.*²³

Con esta declaración de intencións, Baiona marcará as novas regras do xogo. A folla de ruta cara á emancipación, pretendida con prontitude por Sabarís, quedaría vinculada, non a unha leal colaboración como era de esperar entre dúas poboacións irmás, senón á estrita redacción do articulado do Estatuto Municipal. É dicir, a Entidade Local presentaría un proxecto sobre os límites do territorio que abarcaría a súa xurisdición coa súa separación patrimonial correspondente, pero sería, en última instancia, o Concello quen ratificase ese plan parroquial. Polo tanto, entendía a comisión de edís que os representantes da Entidade deberían absterse de intervir na confección da mencionada proposta, xa que a súa inxerencia nos traballos podería interpretarse como unha abusiva intromisión.

Sabarís viuse sorprendida *“en su buena fe”*, xa que as súas intencións eran pactar as bases do concerto dende a negociación *“en armonía y perfecto acuerdo”*, pero pronto se decataron de que o éxito da súa planificación pasaba polo cumprimento da lexislación vixente. Con este obxectivo, o 28 de xuño o presidente Pereira Jorge oficia ao alcalde solicitándolle a tramitación do concerto económico rogándolle, ademais, que con urxencia, o pleno o resolverse, xa que ao non poder contar con él mesmo *“impide a esta Junta parroquial el poder confeccionar su presupuesto, entorpeciendo por lo tanto su vida administrativa”*.²⁴

En xuño, Baiona certificou a ruptura do modelo pactado do traspaso de poderes xa que a corporación subscribiu na súa totalidade o relatorio da comisión, é dicir, que non se ía actuar ata que a Entidade non solicitase o concerto e demais procedementos sobre os límites do territorio e, para reafirmarse na que será a súa postura oficial, lembraba a falta de contestación por parte de Sabarís, ante a invitación do goberno local, o 4 de maio, para que oficializase a súa petición.²⁵

Tamén saíron a relucir as diferentes sensibilidades que convivían dentro do equipo de goberno. Por un lado, os concelleiros de Sabarís, Belarmino Misa, José Ante e Gerardo Miniño e, por outro lado, o resto de corporativos. Aqueles defendían que a Corporación xa tiña coñecemento oficial da solicitude do concerto e os outros, por medio do ex alcalde Barreiro, só admitían, co beneplácito do secretario, a petición rexistrada o día anterior. Os concelleiros centralistas no só critican a forma incorrecta e cominatoria en que viña redactada a petición de Sabarís, senón que, negan as acusacións recibidas: o goberno local no poñía trabas nin dilacións na resolución deste asunto, e rematan a súa alegación acusando de ineptitude e falta de dilixencia á Entidade por pretender acadar un concerto sen antes solicitalo.

Pero Sabarís tamén xoga as súas bazas. Á parte de ter a lexislación ó seu favor, conta con bos contactos na Administración. O máis importante, sen dúbida, é o militar José del Río Jorge, natural desa parroquia e gobernador civil de León, que é ademais familiar de Pereira Jorge, e ambos eran á súa vez sobriños políticos do que fora xefe do partido conservador de Vigo e home de confianza de Elduayen, Manuel Rodríguez Cadaval. Xa fose polas súas influencias ou non, o delegado de Facenda acosaba o Concello e ameazaba con non aprobarlle o presuposto ordinario 1925-1926, atendendo as queixas da Entidade por non contemplar o concerto nese documento económico. Baiona ten que dar todo tipo de explicacións e enviar certificacións nun intento de convencer a Facenda provincial, negando unha vez máis as acusacións de obstrución ó concerto, demostrando a propia asistencia de Pereira Jorge ós plenos do debate orzamentario con voz e voto, sen ningunha interpelación nese sentido, á ausencia de alegacións por parte deste, da Entidade ou dos veciños de Sabarís, no período de reclamacións á aprobación definitiva das contas públicas. E, por último, a coñecida interpretación de Baiona sobre o Estatuto Municipal: sen que se establezan os límites do territorio parroquial e a separación patrimonial da mesma non se poderán calcular os medios económicos con que conta a Entidade ni ata onde alcanza a súa xurisdición para o establecemento dos correspondentes impostos.²⁶



Manuel Barreiro Álvarez. Arquivo de Amparo Barreiro.

Todo este proceso tiña que ser aceptado polo Concello a proposta da Entidade Local, é dicir, Sabarís tiña que levar o peso dos traballos preliminares e, segundo Baiona, non o fixera. Despois de rematado todo este procedemento, viría a aprobación do concerto. Todas estas aclaracións tiñan como fin convencer o delegado de Facenda para que dese o visto e prace ós presupostos xa que do contrario corriase o perigo de quedar *paralizada* a vida municipal.

Ás presións levadas a cabo contra Baiona sumouse o novo delegado governativo Enrique Tajuelo, enviado pola autoridade provincial a comezos de xullo, para restablecer o diálogo e reconducir as tensións que o proceso rupturista estaba producindo entre as dúas institucións. Ante tantas presións, o goberno local cedeu e considerou a proposta da Entidade, que fixaba os límites e a separación patrimonial da parroquia, para a continuación proceder a verificar ditos límites materializados nun mapa e que sería comprobado por unha comisión oficial nomeada ó efecto e que, para optimizar o seu traballo, contará coa axuda dos veciños máis anciáns das parroquias limítrofes.²⁷

Pero a pesar deste importante paso que desbloqueaba o proceso, o sector máis centralista do equipo de goberno, representado polo ex alcalde M. Barreiro e Rodríguez de Vicente, acusaron o presidente da Entidade de mentir e difundir falsos testemuños na súa declaración á Facenda e, despois, van denunciar a actuación de Pereira Jorge, primeiro diante da mesma Facenda e despois ó delegado governativo. Todo iso estaría axudando a formar un ambiente de enfrontamento e crispación, prexudicial para os intereses da corporación.²⁸

Os tempos de boa veciñanza van ser efémeros, xa que as predicións que expuxeron M. Barreiro e Rodríguez de Vicente acabaron por cumprirse. Catro días despois o delegado de Facenda resolveu a reclamación interposta pola Entidade no sentido de devolver o orzamento municipal para 1925-1926 a Baiona para que cumprisen a obriga que tiñan de adxudicar á parroquia de Sabarís a correspondente *cota*, “solicitada en tiempo e forma” pola mencionada parroquia.²⁹

O veredicto de Facenda supoñía un duro inconveniente para un correcto funcionamento do aparato administrativo do Concello, polo que indignou á meirande parte do goberno local, que non acertaba a comprender a decisión do delegado de obrigalo a incluír o *cupo* nas contas públicas, xa que para iso se necesitaba a anterior delimitación da xurisdicción territorial e a aprobación do concerto. Foi por iso polo que o concelleiro M. Barreiro pediu o amparo da corporación para abrir recurso contencioso administrativo. Ante esta decisión vólvense escenificar as distintas correntes que cohabitaban no goberno local. Por un lado os concelleiros de Sabarís, José Ante, Belarmino Misa, Veremundo Viéitez, Juan Carrevedo e Juan Manuel Martínez, que van apoiar o informe de Facenda, e por outro lado o resto que, sendo maioría e contrarios á Entidade, optan pola presentación do recurso.³⁰

Tras intercambiar varios comunicados cheos de reproches, o alcalde Ignacio Cordeiro resolve poñer fin a este período de discrepancias e envía un escrito ao presidente da Entidade Local de Sabarís co obxectivo de acabar coas hostilidades:

*“Estoy dispuesto a poner en juego todos los recursos a mi alcance, para que no sufra quebranto la buena armonía que debe reinar entre la entidad que Vd. dignamente dirige y la Corporación que me cabe la honra de presidir”.*³¹

Todo parecía volver á normalidade institucional; a crispación parecía deixar paso ao entendemento. Así, mentres no B.O.P. se expoñían as primeiras decisións do goberno parroquial fixando impostos sobre postos públicos, carne, bebidas espirituosas e alcohois, a comisión encargada de fixar os límites da parroquia de Sabarís remataba os seus traballos concluíndo que o esbozo presentado pola Entidade Local coincidía, en realidade, cos límites que separaban a dita localidade coas outras parroquias veciñas, polo que recomendaba á corporación ter en conta ese mapa á hora de fixar a súa postura sobre este asunto. A comisión facía constar no seu informe que os montes comunais que se incluían dentro dos límites desta parroquia constituían o único patrimonio territorial da Entidade e que, polo demais, eran montes improdutivos, onde non existía masa arbórea algunha, nada rendibles para o sector primario xa que non eran aptos para a agricultura nin para o pastoreo, dado o seu perfil escarpado.

A principios de agosto reuniuse o Concello para aprobar na súa totalidade o informe que facía referencia aos deslindes parroquiais. Agora xa se podía proceder a negociar o pagamento dunha contribución, para o mantemento dos servizos comúns, a chamada *cota*, polo que decidiron delegar nunha nova comisión formada por catro concelleiros baixo a presidencia do alcalde Ignacio Cordero. Para que esa comisión puidese desenvolver o seu traballo de maneira máis eficaz, o pleno municipal vailles impoñer un modelo de actuación, a modo de guión, ao que deberían suxeitarse todos e cada un dos membros da mencionada comisión. Estes principios van ser:

1. O criterio de proporción que se tomará en conta, e sobre a cal ha de contribuír a Entidade Local Menor de Santa Cristina de Sabarís aos gastos obrigatorios do presuposto municipal, será a riqueza total dos habitantes da localidade.

2. Que se considerarán como gastos obrigatorios para a parroquia aqueles que consten no orzamento e que o goberno local sexa susceptible de investir, en todo ou en parte, en favor do territorio de Sabarís.

A corporación entendía que estes criterios serán os que se apliquen ante calquera posible reivindicación territorial por parte das outras parroquias do municipio. En canto á composición da comisión óptase por aqueles concelleiros que xa formaron parte das comisións anteriores e que emitiron informes sobre cuestións referentes a este proceso emancipador, é dicir: Manuel Barreiro, José M^a Fernández, Crisanto Freiría, José Otero, sen que formase parte dela ningún concelleiro de Sabarís.³²

A mediados de setembro, a comisión presentou ao alcalde as conclusións do traballo realizado, nas que se informaba do montante total da *cota*, coa que Sabarís habería de cooperar aos gastos comúns do municipio e a relación de partidas orzamentarias que se verían afectadas por esa contribución.

O documento, máis que sinalar os capítulos nos que Sabarís debía facer aportacións de fondos para o sostemento do presuposto, o que fixo foi aplicar a metodoloxía inversa, é dicir, especificar aquelas partidas nas que vai estar exenta de colaborar: a Entidade Local tería que axudar a financiar todos os gastos que figurasen no presuposto excepto os seguintes:³³

- A consignación para o cantor organista, xa que facía o seu cometido, exclusivamente, na igrexa da vila.
- A rotulación de rúas.

- Os servizos de limpeza das rúas, pois este servizo e os empregados públicos que o levaban a cabo soamente atendían as vías da zona urbana da vila.
- O empregado público do cemiterio municipal de Baiona, xa que soamente se ocupaba da necrópole da vila.
- O consignado no orzamento municipal na partida de empedrados.
- O consignado no orzamento municipal para a prolongación da rúa Marqués de Quintanar sita na vila.
- O consignado no orzamento local no concepto de festas populares da vila.

En canto a fixar a porcentaxe con que debía contribuír a parroquia de Sabarís ao resto das partidas orzamentarias, as cales se consideraban gastos obrigatorios, a comisión declarouse incompetente para establecelo, xa que esa porcentaxe viña determinada pola relación entre a riqueza total dos habitantes da parroquia e a riqueza total dos habitantes do término, e o único medio para poder coñecer estes datos sería comprobar as cifras que estaban reflectidas nas follas do repartimento veciñal. Unha vez que foi examinada pola comisión dita documentación, observouse que existían moitas deficiencias por incorreccións na aplicación dos procedementos legais.

Ante a imposibilidade de fixar unha porcentaxe de contribución para as partidas comúns, a comisión propoñía esperar á confección do repartimento veciñal para o exercicio 1925-1926 para coñecer con exactitude a riqueza total de cada parroquia. Esa recomendación supoñía, de feito, un retraso na firma da *cota* e polo tanto do concerto, o que impediría o seu encaixe no orzamento de 1925-1926, cos conseguintes prexuízos económicos para a Entidade.

Ao mesmo tempo a corporación tratou de suavizar a relación que tiña coa delegación de Facenda, firme valedor das teses da Entidade Local en canto á urxencia na consumación do concerto. Para iso envioulle un informe onde se describían, con detalle, todos os pasos dados polo goberno local para axilizar o proceso emancipador. Ante as acusacións que se facían ao Concello de xestión lenta e obstrucionista, argumentaron, por un lado, a ausencia de fixación de prazo por parte do lexislador á hora de firmar o concerto coa Administración parroquial sen que, polo tanto, se xustificase a urxencia debido á falta de disposicións imperativas para que se encaixase dito concerto nas contas públicas do exercicio 1925-1926. Por outro lado, o presidente da Entidade non aportaba ningunha proba que sostivese que a ausencia de concerto impedía a correcta xestión económica-administrativa da parroquia.

Pero esta iniciativa de Baiona non convenceu o responsable provincial do Tesouro Público que, a principios de outubro, chegou a ameazar a corporación a que lle remítise con urxencia á dita Entidade Local as bases do concerto e a *cota* de dita parroquia para o exercicio de 1925-1926 “...pues de no hacerlo así me vería obligado a exigir las responsabilidades a que hubiere lugar por falta de cumplimiento de las órdenes de esta superioridad”³⁴

As tensións entre os concelleiros centralistas e os representantes da parroquia de Sabarís pola *cota* e entre os primeiros e o delegado de Facenda polo ton provocador do seu último comunicado, estarán presentes na sesión plenaria do día 19 de outubro. Así, a comisión nomeada pola corporación que estudou a aplicación da *cota* viu como os concelleiros segregacionistas non daban o visto e prace ao seu ditame imposibilitando o acordo. Por outro lado, a misiva de Facenda provocou o rexeitamento dunha parte do goberno local “*por incorrecta e improcedente*” e a condescendencia dos edís de

Sabarís que responsabilizaban a comisión, das advertencias do delegado. Soamente a noticia do falecemento deste vai provocar unha moratoria nas tensións entre o goberno local e o ente recadador provincial.³⁵

Á hora da verdade sobre que volume de diñeiro tiña que deixar de ingresar a parroquia de Sabarís para poder financiar os servizos comúns a todas as parroquias do municipio, trasladouse ao pleno do 29 de outubro. No debate, máis que a cuestión de fondo, o que se propoñía inicialmente era una cuestión de forma pero con profunda carga simbólica. Tratábase, por parte dos concelleiros de Sabarís, de dar protagonismo á Entidade, polo que propoñían que a negociación da *cota* fose entre a comisión de concelleiros e a directiva de Sabarís, isto é, un debate en pé de igualdade entre ambas institucións. Era a última esperanza dos edís emancipadores, que se encontraban en minoría na corporación, de lograr modificacións no ditame.

Pero esa estratexia fracasou e, unha vez que prevaleceu o formato de establecer o pleno como protagonista do debate aprobouse por maioría o proxecto da *cota* cos votos en contra dos cinco concelleiros residentes en Sabarís (Ante, Misa, Miniño, Carrevedo e Martínez) e oito a favor dos demais membros da corporación.³⁶

O que se aprobara era un paso adiante na autonomía financeira da Entidade Local, pero a todas luces insuficiente, pois soamente consistía nunha relación de partidas afectadas por unha rebaixa por servizos compartidos, pero non se calculara o máis importante, que era a canto ascendía o montante que Sabarís tiña que aportar a eses gastos comúns; é dicir, canto era o líquido dispoñible que dispoñía esa parroquia para xestionar o seu programa de goberno autónomo. O avance, aínda sendo notable, era insignificante para as aspiracións do goberno parroquial, cuxos directivos seguían vendo nunha parte maioritaria da corporación, unha deliberada táctica obstruccionista, co fin de boicotear a segregación.

O proceso final que rematou co conflito entre Sabarís e Baiona e cuxa consecuencia final foi a creación da Entidade Local, foi unha incógnita. Un tempo escuro apoderouse da documentación sobre este período nos arquivos oficiais, así como na prensa local e comarcal. Noticias soltas si existen e teñen que ver con algunha xestión ou algún trámite levado a cabo de maneira directa ou indirecta polo seu presidente Pereira Jorge. O fin da Dictadura e a chegada da República supuxo a derogación do Estatuto Municipal e o modelo de entidades locais contempladas no mesmo, centrando o protagonismo político noutras institucións.

NOTAS

- 1 Exposición de motivos do Estatuto Municipal de 8 de marzo de 1924.
- 2 El Miñor, 4 de febreiro de 1905.
- 3 Nogueira, Ulpiano (1902): Bayona antigua y moderna, Imprenta del Asilo de Huérfanos del Sagrado Corazón de Jesús. Madrid, px. 268.
- 4 Faro de Vigo, 7 de febreiro de 1924.
- 5 Arquivo Municipal de Baiona, caixa 53, libro de actas 53/3. Sesión plenaria do 23 de xaneiro de 1925.
- 6 Faro de Vigo, 20 de decembro de 1924.
- 7 La Voz del Miñor, 20 de decembro de 1924.
- 8 *Ibid.*, 27 de decembro de 1924.

- 9 El Pueblo Gallego, 30 de decembro de 1924.
- 10 La Voz del Miñor, 4 de enero de 1925.
- 11 *Ibíd.*
- 12 Arquivo Municipal de Baiona, caixa 1, carpeta 1/33. Documento do 20 de febreiro de 1925.
- 13 *Ibíd.*, caixa 53, carpeta 53/ 3. Sesión plenaria do 14 de abril de 1925.
- 14 La Voz del Miñor, 2 de maio de 1925.
- 15 Arquivo Municipal de Baiona, caixa 53, carpeta 53/3. Sesión plenaria do 6 de maio de 1925.
- 16 *Ibíd.*, caixa1 carpeta 1/34. Documento do 16 de abril de 1925.
- 17 *Ibíd.*, documento do 19 de maio de 1925.
- 18 *Ibíd.*, documento do 6 de xuño de 1925.
- 19 Jose M^a Fernández (Baiona) era propietario agrícola e rendeiro. Crisanto Freiría (Belesar) era comerciante. Os dous coincidiran na emigración en Matanzas (Cuba). Por último José Otero (Bahíña) era propietario agrícola. Os tres pertencían ó sector contrario á escisión de Sabaris
- 20 *Ibíd.* caixa 53 libro de actas municipais 53/3. Sesión plenaria do 9 de xuño de 1925.
- 21 *Ibíd.*, caixa 1 carpeta 1/34. Documento do 13 de xuño de 1925.
- 22 *Ibíd.*, documento do 15 de xuño de 1925.
- 23 *Ibíd.*, caixa 1 carpeta 1/34. Documento do 26 de xuño de 1925.
- 24 *Ibíd.*, documento do 28 de xuño de 1925.
- 25 *Ibíd.*, caixa 53, libro de actas municipais 53/4. Sesión plenaria do 30 de xuño de 1925.
- 26 *Ibíd.*, Sesión plenaria do 21 de xullo de 1925.
- 27 *Ibíd.*, Sesión plenaria do 10 de xullo de 1925.
- 28 *Ibíd.*, caixa 53 libro de actas municipais 53/4. Sesión plenaria do 10 de xullo de 1925.
- 29 *Ibíd.*, caixa1 carpeta 1/35. Documento do 14 de xullo de 1925.
- 30 *Ibíd.*, caixa 53 libro de actas 53/4. Sesión plenaria do 21 de xullo de 1925.
- 31 *Ibíd.*, caixa 1 carpeta 1/34. Documento do 23 de xullo de 1925.
- 32 *Ibíd.* Sesión plenaria de 4 de agosto de 1925.
- 33 *Ibíd.* Sesión plenaria de 29 de outubro de 1925.
- 34 *Ibíd.*, documento de 7 de outubro de 1925.
- 35 *Ibíd.*, caixa 53 libro de actas 53/4. Sesión municipal do 19 de outubro de 1925.
- 36 *Ibíd.*, sesión municipal de 29 de outubro de 1925.